

The background of the cover is a deep blue color. It features a faint, large-scale pattern of the European Union flag, with its characteristic twelve five-pointed stars arranged in a circle. In the lower right corner, there is a faint, embossed image of a Euro coin, showing the word 'EURO' and the map of Europe. The title and authors' names are overlaid on a dark blue rectangular area on the left and a yellow rectangular area on the right.

PRIRUČNIK O EU FONDOVIMA

Ines Bulić Cojocariu
Lazar Stefanović

PRIRUČNIK O EU FONDOVIMA

Ines Bulić Cojocariu
Lazar Stefanović

AUTORI

Ines Bulić Cojocariu, Lazar Stefanović

IZDAVAČ

Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S

DIZAJN

Mlađan Petrović

Beograd, maj 2020. godine

Ova publikacija je nastala u okviru projekta „Civilno društvo za unapređenje pristupanja Srbije Evropskoj uniji“ koji MDRI-S realizuje u partnerstvu sa Beogradskom otvorenom školom i uz podršku Švedske. Stavovi i mišljenja autora izneta u ovoj publikaciji ne predstavljaju nužno i mišljenje partnera i donatora.

SADRŽAJ

1. Uvod	5
Poglavlje 1: Pravni i politički okvir za korišćenje EU fondova za implementaciju prava osoba s invaliditetom	9
1.1. Potencijal fondova Evropske unije za implementaciju prava osoba s invaliditetom	9
1.2. Pravni, politički i drugi dokumenti koji imaju uticaj na korišćenje EU fondova	11
1.2.1. Konvencija UN o pravima osoba s invaliditetom.....	11
1.2.2. Konvencija UN-a o pravima deteta.....	12
1.2.3. Povelja Evropske unije o osnovnim pravima.....	12
1.2.4. Evropska strategija za osobe s invaliditetom 2010 – 2020.....	13
1.2.5. Evropski stub socijalnih prava	13
1.2.6. Politika proširenja EU.....	14
1.2.7. Evropska agencija za osnovna prava.....	14
Poglavlje 2: Pregled EU fondova	15
2.1. Instrument pretpristupne pomoći (IPA II)	15
2.1.1. Uvod	15
2.1.2. Uredba o uspostavi Instrumenta pretpristupne pomoći (IPA II)	16
Tabela 1: Odredbe koje su od najvišeg značaja za osobe s invaliditetom i primenu člana 19 Konvencije.....	17
2.1.3. Prioriteti za Srbiju 2014. – 2020.	21
2.1.4. Primeri ulaganja u skladu s članom 19 Konvencije	22
2.1.5. Primeri ulaganja koja treba izbegavati	25
2.1.6. Slučaj izmenjenog tendera u Srbiji u okviru IPA programa	27

2.2. Evropski strukturni i investicioni fondovi	27
2.2.1. Osnovne informacije	27
2.2.3. Pravni okvir.....	28
Tabela 2: Pravni okvir Strukturnih fondova za razdoblje 2014 - 2020. (s ključnim odredbama relevantnim za osobe s invaliditetom).....	31
2.2.4. Primena Povelje Evropske unije o osnovnim pravima i Konvencije o pravima osoba s invaliditetom na korišćenje Strukturnih fondova	32
Tabela 3: Preporuke Komiteta UN-a o korišćenju EU fondova ...	35
2.2.5. Novi pravni okvir za Strukturne fondove 2021 – 2027.....	36
2.2.6. Primeri dobre prakse	38
Hrvatska (lična asistencija)	38
Češka (reforma psihijatrije).....	38
2.3. Kratki pregled ostalih EU fondova	39
2.3.1. Evropski instrument za susedstvo	39
2.3.2. Program podrške strukturnim reformama	39
2.3.3. InvestEU.....	40
2.3.4. Fond evropske pomoći za najugroženije	40
2.3.5. Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava.....	40
2.4. Studije slučaja	41
2.4.1. Bugarska	41
2.4.2. Mađarska.....	42
Poglavlje 3: Zaključak i preporuke.....	45
Preporuke državnim organima:	46
Preporuke Zaštitniku građana, nevladinim organizacijama i medijima:	48
Preporuke delegaciji EU u Srbiji i Evropskoj komisiji:.....	48
Prilog: Popis korisnih publikacija	50

UVOD

Pravo na samostalan život¹ i uključenost u zajednicu utvrđeno je članom 19 Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom („Konvencija“). Član 19 zahteva od država ugovornica Konvencije da osobama s invaliditetom osiguraju mogućnost „izbora boravišta, kao i na to gde i sa kim će živeti, ravnopravno sa drugima, i da ne budu obavezne da žive u nekim konkretnim životnim uslovima“.² Uz to, mora im se osigurati pristup širokom rasponu usluga „za pružanje podrške od strane zajednice, uključujući ličnu pomoć koja im je potrebna za život i uključivanje u zajednicu, kao i sprečavanje izolacije ili izopštavanja iz zajednice“. Objekti i prostori, namenjeni opštoj populaciji, takođe moraju biti pristupačni na ravnopravnoj osnovi osobama s invaliditetom i primereni njihovim potrebama.

Prema Komitetu za prava osoba s invaliditetom („Komitet“), član 19. je „jedan od članova Konvencije s najširim područjem delovanja i velikim brojem povezanih članova i mora se smatrati neophodnim za potpunu primenu Konvencije“³. Bez prava na samostalan život, osobe

1 Samostalan život (nekada se prevodi kao „nezavisno življenje“) podrazumeva da su osobi sa invaliditetom na raspolaganju sva sredstva koja joj omogućavaju da odlučuje o svom životu i da zadrži kontrolu nad svojim životom, prema Konvenciji o pravima osoba sa invaliditetom. Samostalan život ne znači da osoba živi sama, štaviše pravo na samostalan život za neke osobe podrazumeva dostupnost niza usluga podrške koje im omogućavaju da uspostave i održe kontrolu nad svojim životom. To pravo podrazumeva da osoba odlučuje o svakodnevnim aktivnostima (npr. kada će imati obroke ili izaći napolje), ali i svim drugim aspektima života (npr. da li će imati kućnog ljubimca, da li će i sa kim biti u vezi, o zaposlenju itd.) i to uz podršku za odlučivanje, kada je ona potrebna. Ove aktivnosti su tesno povezane sa razvojem identiteta i ličnosti osobe (Konvencija, par. 16). Prema Konvenciji o pravima osoba sa invaliditetom (par. 16), lična autonomija i samoopredeljenje su osnova samostalnog života, uključujući pristup prevozu, informacijama, personalnoj asistenciji, te izbor mesta življenja, navika, oblačenja, ishrane, pristup zdravstvenoj zaštiti itd.

2 Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom, dostupna na: <https://ljudskaprava.gov.rs/sh/node/19868>

3 Opšti komentar br. 5 (2017.) o samostalnom životu i uključivanju u zajednicu, para. 6., dostupan na: https://www.noois.rs/pdf/publikacije/opsti_komentar_br._5.pdf

s invaliditetom nemaju pristup mnogim drugim pravima, poput prava na obrazovanje, rad ili prava na porodični život.

Kao države ugovornice Konvencije, Srbija, druge evropske zemlje i Evropska unija moraju osigurati „da se javna ili privatna sredstva ne troše na održavanje, renoviranje, izgradnju ili stvaranje bilo kojeg oblika ustanove ili institucionalizacije“⁴ i treba koristiti sva dostupna sredstva za „razvijanje inkluzivnih i pristupačnih usluga za samostalan život“⁵. Važno je da države ugovornice u sklopu svojih obaveza prema Konvenciji preduzmu „osmišljene i neposredne korake za raspodelu sredstava za finansiranje za ostvarenje prava osoba s invaliditetom na samostalan život u zajednici“⁶.

Ova publikacija daje pregled glavnih instrumenata finansiranja Evropske unije koji se mogu koristiti za podršku procesu deinstitucionalizacije u Srbiji i za poboljšanje pristupa pravu na samostalan život i uključenost u zajednicu. Sredstva koja pruža Evropska unija, poput Instrumenta pretpristupne pomoći (IPA II) i Evropskih strukturnih i investicionih fondova („Strukturni fondovi“), pružaju priliku za reformu socijalnog, zdravstvenog i obrazovnog sistema, kao i za razvoj onih usluga u zajednici za osobe s invaliditetom, decu, starije osobe, beskućnike i druge marginalizovane grupe. Evropski fondovi daju državama širom sveta mogućnost zatvaranja ustanova za dugotrajni boravak osoba s invaliditetom, pružaju podsticaj za ulaganje u inovativne usluge podrške, i prilika su za preduzimanje odlučnih koraka prema potpunoj primeni Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

Ova publikacija je namenjena svima koji su odgovorni za primenu, promovisanje ili praćenje Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u Srbiji. To uključuje predstavnike lokalne, regionalne i državne vlasti, pružaoce usluga, donatore, organizacije osoba s invaliditetom, organizacije porodica osoba s invaliditetom, sindikate i druge nevladine organizacije. Informacije sadržane u publikaciji trebalo bi da poboljšaju razumevanje čitaoca o EU fondovima i mogućnostima ulaganja u razvoj servisa podrške za život u porodici, odnosno zajednici, za decu i odrasle osobe s invaliditetom.

4 *Ibid*, pasus 51.

5 *Ibid*, pasus 38(h).

6 *Ibid*, pasus 59.

Priručnik se sastoji od sledeća tri poglavlja:

Poglavlje 1: Sadrži pregled zakona, politika i smernica koji utiču na raspodelu sredstava iz fondova Evropske unije. Uz nacionalni zakonski okvir, važno je znati koje međunarodne i evropske propise i smernice treba imati na umu pri izradi plana za korišćenje EU fondova.

Poglavlje 2: Sadrži pregled finansijskih instrumenata Evropske unije, s posebnim naglaskom na Instrument pretpristupne pomoći (IPA II) i Evropske strukturne i investicione fondove. U ovom poglavlju ćete takođe pronaći primere projekata/ulaganja koji promovišu prava osoba s invaliditetom, preporuke Evropskog ombudsmana i Komiteta UN-a o korišćenju EU fondova, te dve studije slučaja.

Poglavlje 3: Sadrži preporuke donosiocima odluka u Srbiji i drugim akterima koji koriste EU fondove ili prate i ocenjuju usklađenost ulaganja s Konvencijom UN-a o pravima osoba s invaliditetom.

POGLAVLJE 1

Pravni i politički okvir za korišćenje EU fondova za implementaciju prava osoba s invaliditetom

1.1. POTENCIJAL FONDOVA EVROPSKE UNIJE ZA IMPLEMENTACIJU PRAVA OSOBA S INVALIDITETOM

Evropska unija je najveći svetski pružalac razvojne pomoći, sa dodeljene 74,4 milijarde evra u 2018. godini⁷. U to se ne ubrajaju sredstva koja EU dodeljuje svojim državama članicama putem strukturnih fondova i iz drugih izvora.

Uredbe koje regulišu korišćenje EU fondova jasno navode da se ta sredstva moraju koristiti u skladu s nacionalnim propisima i pravom Evropske unije. Na primer, u Uredbi o zajedničkim odredbama o Strukturnim fondovima stoji sledeće:

„Aktivnosti ESI fondova i operacije koje se njima podupiru treba da budu u skladu s primenjivim pravom Unije i povezanim nacionalnim pravom kojim se posredno ili neposredno sprovodi ova Uredba i pravila za pojedine fondove.“ (preambula 12.)⁸

To znači da, kad je reč o osobama s invaliditetom, moramo uzeti u obzir pravo i politiku EU-a koja se odnosi na njihova ljudska prava. (Popis najznačajnijih dokumenata dostupan je pod tačkom 1.2.)

⁷ Evropska komisija, Izjava za javnost, *Evropa i dalje najveći donator razvojne pomoći (Europe remains the world's biggest development donor)*, 11.4.2019., dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_19_2075

⁸ Uredba (EU) br. 1303/2013, dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013R1303#>

Ključni prioriteti vezani za osobe s invaliditetom utvrđeni su u Evropskoj strategiji za osobe s invaliditetom 2010. – 2020, koja, između ostalog, obavezuje države članice da sprovedu prelaz s institucionalne nege na život u zajednici. Na osnovu toga, EU je u prošlosti izdvojila značajna sredstva za deinstitucionalizaciju, kako kroz pretpristupnu pomoć, tako i kroz Strukturne fondove.

Kako bi usmerila države članice, Evropska komisija je podržala nastanak „Jedinstvenih evropskih smernica za prelazak sa institucionalne zaštite na brigu i podršku u zajednici“ i „Priručnik o korišćenju EU fondova“. Obe publikacije izdala je Evropska ekspertska grupa za prelaz sa institucionalne nege na život u zajednici, pokrenuta od strane tadašnjeg komesara za zapošljavanje Vladimira Špidle, 2009. godine.

Jedinstvene evropske smernice⁹ nabrajaju niz usluga podrške koje bi trebale da posluže kao alternativa institucionalnoj nezi za decu i odrasle osobe sa invaliditetom, kao i za starije osobe. Na primer, u Smernicama se navode usluge koje mogu da spreče smeštaj osoba u institucije, poput usluga planiranja porodice, prenatalne brige, podrške u porodilištima, odeljenja za majku i dete, smeštaj roditelja i deteta u hraniteljski dom. Kada je reč o mešanim grupama korisnika, Smernice predlažu razvoj usluge lične asistencije, pomoći u kući i kućne nege, prilagođavanje stambenog prostora, tehničkih pomagala i pomoćne tehnologije, vršnjačke podrške, individualno zastupanje, kao i intervenisanje u kriznim situacijama i hitne službe. Ulaganje u usluge za decu i mlade, kao što su usluge u ranom detinjstvu, sistemi koji deci omogućuju pohađanje redovnih jaslica, vrtića i škola ili podrška izvan škole i vanškolske aktivnosti mogu takođe biti od velike vrednosti za porodice dece sa teškoćama u razvoju.

Da bi se sredstva uložila u usluge podrške koje istinski podržavaju život u porodici i zajednici, ne sme se potceniti važnost planiranja. Ovaj bi proces trebalo da bude utemeljen na viziji inkluzivnosti i samostalnog života za sve, te bi od samog početka trebalo da uključuje one na koje

⁹ Evropska ekspertska grupa za prelaz sa institucionalne nege na život u zajednici, *Zajedničke evropske smernice o prelazu sa institucionalne nege na život u zajednici*, 2012., str. 87., dostupno na: https://deinstitutionalisationdotcom.files.wordpress.com/2018/04/2013-04-08-common-european-guidelines_croatian-version_edited.pdf i <http://www.zavodsz.gov.rs/media/1388/smernice-eu-deinstitucionalizacija.pdf>

se promene direktno odnose (poput osoba s invaliditetom, njihovih porodica, i organizacija koje zastupaju njihove interese). Iako je postojanje relevantnih strategija preduslov za ulaganje Strukturnih fondova u deinstitucionalizaciju u tekućem programskom periodu 2014 - 2020, iskustvo pokazuje da nisu sve strategije dovele do pozitivnih promena za osobe sa invaliditetom i njihove porodice. Stoga, iako EU fondovi imaju veliki potencijal za sprovođenje „punog uključivanja i učestvovanja“ osoba s invaliditetom u zajednici, kako to nalaže Konvencija, taj se potencijal može ostvariti jedino ukoliko postoje svest i znanje o tome kako pretočiti prava na papiru u praksu.

1.2. PRAVNI, POLITIČKI I DRUGI DOKUMENTI KOJI IMAJU UTICAJ NA KORIŠĆENJE EU FONDOVA

1.2.1. Konvencija UN o pravima osoba s invaliditetom¹⁰

- Sve evropske države, kao i Evropska unija, ratifikovale su Konvenciju UN-a o pravima osoba s invaliditetom („Konvencija“). Članovi Konvencije koji su najznačajniji za korišćenje sredstava Evropske unije, a gde je cilj „deinstitucionalizacija“ i/ili „razvoj usluga podrške u zajednici“, su član 5. (jednakost i zabrana diskriminacije), član 7. (deca sa invaliditetom), član 9. (pristupačnost), Član 12. (ravnopravnost pred zakonom), član 13. (pristup pravci) i član 19. (samostalan život i uključivanje u zajednicu).
- U skladu s članom 216. stavom 2. (Međunarodni sporazumi) Ugovora o funkcionisanju Evropske unije „sporazumi koje sklapa Unija obvezujući su za institucije Unije i njene države članice.“¹¹ Opšti komentari¹² koje je usvojio Komitet za prava osoba s invaliditetom

¹⁰ Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom, dostupna na:

<https://ljudskaprava.gov.rs/sh/node/19868>

¹¹ Pročišćene verzije Ugovora o Evropskoj uniji i Ugovora o funkcionisanju Evropske unije (2016/C 202/01), dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A12016ME%2FTXT>

¹² Ured UN-a za ljudska prava (United Nations Human Rights Office of the High Commissioner), Komitet za prava osoba s invaliditetom, Opšti komentari, dostupni na: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/GC.aspx>

daju autoritativne savete za primenu Konvencije, te bi stoga i države članice i Evropska komisija, trebalo da ih koriste za tumačenje svojih obaveza prema Konvenciji. Na primer, Opšti komentar br. 5 o samostalnom životu i uključivanju u zajednicu sadrži definicije samostalnog života, institucionalne zaštite i presonalne asistencije.

- Zaključna zapažanja¹³ Komiteta za prava osoba s invaliditetom takođe u mnogim slučajevima sadrže preporuke o korišćenju EU fondova (str. XX).

1.2.2. Konvencija UN-a o pravima deteta¹⁴

- Konvencija UN-a o pravima deteta, koju su ratifikovale sve evropske države, priznaje pravo deteta na odrastanje u porodičnom okruženju. U Rezoluciji Evropskog parlamenta iz 2019.¹⁵, povodom 30-te godišnjice Konvencije, Evropski parlament poziva Evropsku komisiju „da iskoristi sredstva EU za podršku prelasku s institucionalne zaštite na usluge podrške u zajednici, unutar i izvan EU.“

1.2.3. Povelja Evropske unije o osnovnim pravima

- Povelja Evropske unije o osnovnim pravima („Povelja“)¹⁶ članom 21. zabranjuje diskriminaciju na bilo kojoj osnovi, uključujući invaliditet, članom 26. osigurava prava osoba s invaliditetom „na mere čiji je cilj osiguravanje njihove samostalnosti, društvene i profesionalne uključenosti te njihovo učestvovanje u životu zajednice“, a članom 24. štiti prava deteta.

¹³ Sva zaključna zapažanja mogu se naći na sledećoj stranici: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5

¹⁴ Konvencija UN-a o pravima deteta, dostupna na: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_ratifikaciji_konvencije_ujedinjenih_nacija_o_pravima_deteta.html

¹⁵ Rezolucija Evropskog parlamenta o pravima deteta povodom 30. godišnjice Konvencije o pravima deteta (2019/2876(RSP)), dostupna na: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-9-2019-0180_EN.html?redirect

¹⁶ Povelja Evropske unije o osnovnim pravima (2016/C 202/02), dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A12016P%2FTXT>

1.2.4. Evropska strategija za osobe s invaliditetom 2010 – 2020.¹⁷

- Evropska strategija za osobe s invaliditetom 2010 - 2020, usvojena 2010. godine, sadrži osam prioriteta: pristupačnost, participacija, jednakost, zapošljavanje, obrazovanje i obuka, socijalna zaštita, zdravstvo i međunarodne aktivnosti. Unutar prioriteta participacija, u strategiji je navedeno da će Evropska komisija raditi na „sprovođenju prelaska sa institucionalne nege na usluge podrške u zajednici na sledeći način: korišćenjem Strukturnih fondova i Fonda za ruralni razvoj, kako bi se na taj način osigurao razvoj usluga podrške u zajednici...“. Kad je reč o međunarodnim aktivnostima, prioritet je "osigurati da države kandidatkinje i potencijalne kandidatkinje napreduju u sprovođenju prava osoba s invaliditetom i [...] da se finansijski instrumenti pretprikladne pomoći koriste za poboljšanje njihove situacije."

1.2.5. Evropski stub socijalnih prava¹⁸

- Stub socijalnih prava utemeljen je na 20 ključnih načela, čiji je cilj osiguravanje novih i delotvornijih prava građanima. Implementacija ovog dokumenta prati se putem elektronskog pregleda socijalnih pokazatelja.
- Najvažnija načela za korišćenje EU fondova kao podrška procesu deinstitucionalizacije su načelo 3 (jednake mogućnosti), 11 (briga o deci i podrška deci), 17 (inkluzija osoba s invaliditetom), 18 (dugotrajna nega), 19 (stanovanje i pomoć beskućnicima) i 20 (pristup osnovnim uslugama).

¹⁷ Evropska strategija za osobe s invaliditetom 2010. – 2020.: Ponovljeno opredeljenje za Evropu bez prepreka, COM(2010)636 final, 15.11.2010., dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:en:PDF>

¹⁸ Evropski stub socijalnih prava, dostupan na: https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_hr

1.2.6. Politika proširenja EU

- Godišnji izveštaji o napretku koje objavljuje Evropska komisija daju preporuke za ulaganja prema „poglavljima“. Na primer, pod poglavljem 19 za socijalnu politiku i zapošljavanje, u izveštaju za Srbiju za 2019. godinu¹⁹ navodi se da bi Srbija trebalo „da osigura odgovarajuće finansijske i institucionalne resurse za zapošljavanje, da usvoji socijalne politike koje sistemski ciljaju mlade, žene i dugotrajno nezaposlene, i da poboljša adekvatnost socijalnih naknada za osobe koje su ispod praga siromaštva.“

1.2.7. Evropska agencija za osnovna prava

- Evropska agencija za osnovna prava (EU Fundamental Rights Agency) objavila je niz izveštaja o pravu na samostalan život²⁰, kao i pokazatelje za praćenje ljudskih prava, prema članu 19 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

19 Izveštaj za Srbiju za 2019. godinu, SWD(2019) 2019 final, 29.5.2019., str. 77, dostupan na: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-serbia-report.pdf>

20 Evropska agencija za osnovna prava, Pravo na samostalan život osoba s invaliditetom, dostupno na: <https://fra.europa.eu/en/project/2014/right-independent-living-persons-disabilities>

POGLAVLJE 2

Pregled EU fondova

2.1. INSTRUMENT PRETPRISTUPNE POMOĆI (IPA II)

2.1.1. Uvod

Srbija, zajedno sa ostalim zemljama kandidatima, ima pristup značajnim sredstvima putem Instrumenta pretpristupne pomoći. Ukupni budžet IPA II za period 2014 - 2020. iznosi preko 11,7 milijardi evra.

Prema Evropskoj komisiji²¹, IPA II bi trebalo da doprinese „progresivnim, pozitivnim promenama u regionu“, i da između ostalog pripremi države regiona „za prava i obaveze koje proizlaze iz članstva u EU“.

IPA II usmerena je na reforme u onim sektorima koji su usko povezani sa strategijom proširenja, poput vladavine prava i osnovnih prava, slobode kretanja radnika, socijalne politike i zapošljavanja. Takav pristup bi, prema Evropskoj komisiji, trebalo da dovede do „pomaka ka bolje ciljanoj pomoći i osigurati efikasnost, održivost i usmerenost na rezultate“²².

Ključni dokumenti koji postavljaju okvir za korišćenje IPA II su tzv. strateški dokumenti jedne ili više zemalja²³, koji se dogovaraju zajedno sa Evropskom komisijom, a obuhvataju period od 7 godina. Trenutno se približavamo kraju programskog perioda 2014 - 2020, a planiranje

21 Evropska komisija, Instrument pretpristupne pomoći, dostupno na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/overview_en

22 *Ibid.*

23 Uredba (EU) br. 231/2014, član 6., dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014R0231&from=HR>

za period 2021 - 2027. je u toku. Evropska komisija je u junu 2018. objavila nacrt Uredbe o IPA III²⁴, te bi ta uredba trebalo da bude usvojena pre početka sledećeg programskog perioda, ili nakon što Evropski savet postigne dogovor o višegodišnjem finansijskom okviru (MFF) za naredni period.

2.1.2. Uredba o uspostavljanju Instrumenta pretpristupne pomoći (IPA II)

Korišćenje pretpristupne pomoći uređeno je Uredbom 231/2014 kojom se uspostavlja Instrument pretpristupne pomoći (IPA II)²⁵. Uredba utvrđuje opšte i posebne ciljeve za ulaganja, područja politike i tematske prioritete za pomoć, kao i postupak strateškog planiranja i sprovođenja.

Što se tiče strateškog planiranja, strateški dokumenti definišu prioritete za delovanje usmerene prema postizanju ciljeva (član 6). Uključuju okvirnu dodelu sredstava Evropske unije prema područjima politike, i uključuju pokazatelje za procenu napretka s obzirom na postizanje ciljeva. Nadalje, strateški dokumenti uzimaju u obzir relevantne nacionalne strategije. Strateški dokumenti se procenjuju svake godine, kako bi se utvrdilo jesu li postavljeni prioriteti za pomoć još uvek aktuelni. Ukoliko to nije slučaj, Evropska komisija može predložiti izmene i dopune, nakon savetovanja sa relevantnim akterima. Strateški dokumenti se takođe preispituju, i po potrebi revidiraju, u sredini programskog perioda.

Nakon usvajanja, strateški dokumenti se prevode u „programe i mere“ koji se sprovode u svakoj zemlji (član 7). Programi mogu biti godišnji ili višegodišnji, specifični za jednu ili više zemalja. Na kraju postupka, Evropska komisija i dotične zemlje sklapaju „okvirne sporazume“ o sprovođenju pomoći (član 8).

24 Predlog Uredbe o uspostavi Instrumenta pretpristupne pomoći (IPA III) COM(2018) 465 final, 14.6.2018., dostupan na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018PC0465&from=EN>

25 Uredba (EU) br. 231/2014, dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014R0231&from=HR>

**Tabela 1: Odredbe koje su od najvećeg značaja
za osobe s invaliditetom i primenu člana 19 Konvencije.**

Odredba	Tekst	Značaj
<p>Preambula 19. i Opšti cilj (član 1)</p>	<p>„Unija bi trebalo tražiti najučinkovitiji način korišćenja dostupnih resursa [...] To bi se trebalo postići putem koherentnosti i komplementarnosti između instrumenata Unije za finansiranje spoljnog delovanja i stvaranjem sinergija između IPA II, drugih instrumenata Unije za finansiranje spoljnog delovanja i drugih politika Unije.“</p> <p>„Instrument pretpristupne pomoći [...] podržava korisnike [...] pri donošenju i sprovođenju političkih, institucionalnih, pravnih, administrativnih, društvenih i ekonomskih reformi [...] za postizanje usklađenosti s vrednostima Unije, i za postupno usklađivanje s pravilima, normama, politikama i praksama Unije s ciljem članstva u Uniji.“</p>	<p>Pozivanje na pravo i politiku EU znači da sva pomoć, uključujući onu u oblasti ljudskih prava i socijalne uključenosti, treba da bude u skladu s relevantnim zakonima i politikama, pa i odredbama koje se tiču Strukturnih fondova (videti tabelu 2.)</p>
<p>Specifični ciljevi (član 2.1 a/b)</p>	<p>Pomoć je usmerena na „obezbeđivanje i zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, veće poštovanje prava pripadnika manjina... obezbeđivanje ravnopravnosti polova, nediskriminacije i tolerancije“, „razvoja civilnog društva“, „podsticanje zapošljavanja“.</p> <p>Posebno se spominje potreba za podsticanjem „afirmisanja društvene i ekonomske uključenosti, posebno manjina i ranjivih grupa, uključujući osobe s invaliditetom...“, kao i podsticanja „uključivog i integrisanog obrazovnog sistema“.</p>	<p>Svi ovde navedeni specifični ciljevi su ključni za implementaciju Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i za bolji pristup samostalnom životu i uključenost u zajednicu. To znači da postoji dovoljno čvrst okvir za ulaganje u reforme koje zahteva Konvencija.</p>

Odredba	Tekst	Značaj
<p>Specifični ciljevi (član 2.1. c)</p>	<p>Pomoć je usmerena na postupno usklađivanje sa pravnim tekovinama Evropske unije „uključujući pripremu za upravljanje Unijinim strukturnim fondovima...“</p>	<p>Ovo je značajno s obzirom na to da odredbe o Strukturnim fondovima izričito spominju Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom i potrebu za podrškom „prelazu sa institucionalne nege na usluge podrške u zajednici“. To znači da, iako se u Uredbi o pretpristupnoj pomoći Konvencija izričito ne spominje, pravila koja vrede za Strukturne fondove mogu se primeniti i na ta ulaganja. (Poglavlje 2.2. se bavi Strukturnim fondovima.)</p>
<p>Pokazatelji (član 2.2)</p>	<p>Napredak prema ostvarenju posebnih ciljeva prati se i procenjuje na temelju prethodno utvrđenih pokazatelja, uključujući: „napredak u područjima [...] poštovanja ljudskih prava, uključujući i prava pripadnika manjina i ranjivih grupa, osnovnih sloboda, ravnopravnosti polova i prava žena“, „Napredak u društveno-ekonomskim i fiskalnim reformama“, „stvaranje inkluzivnog i integrisanog obrazovanja“, „kvalitetnog osposobljavanja i radnih mesta“.</p> <p>Pokazatelj koji se koristi u odnosu na pravne tekovine Evropske unije je „napredak u usklađivanju zakonodavstva s pravnom tekovinom Unije“.</p>	<p>Ovi su pokazatelji dovoljno specifični da bi nevladinim organizacijama omogućili praćenje korišćenja pomoći i izveštavanje.</p>

Odredba	Tekst	Značaj
<p>Područja politike (član 3)</p>	<p>Pomoć u okviru IPA II odnosi se na sledeće oblasti politike: „zapošljavanje, socijalne politike, obrazovanje, afirmisanje ravnopravnosti polova i razvoj ljudskih potencijala“.</p> <p>Član 3.3 proširuje pomoć na sve aktivnosti obuhvaćene Uredbom o Strukturnim fondovima.</p>	<p>Široki opseg politika omogućuje ulaganje u niz mera koje će doprineti poboljšanju uključenosti osoba s invaliditetom.</p> <p>Iako se u IPA II uredbi ne spominje „prelaz s institucionalne nege na usluge podrške u zajednici, činjenica da se u Uredbama o Strukturnim fondovima taj cilj spominje, znači da bi to mogao biti prioritet i za zemlje koje koriste pretpristupnu pomoć.</p>
<p>Partnerstvo (član 5)</p>	<p>U skladu sa članom 5.6, „tokom pripreme, sprovođenja i praćenja pomoći“, Komisija može „prema potrebi“ delovati u partnerstvu sa organizacijama civilnog društva.</p> <p>U članu se dodaje da se „jačaju kapaciteti organizacija civilnog društva, uključujući, prema potrebi, kao neposrednih korisnika pomoći“.</p>	<p>Ova odredba otvara vrata za učestvovanje nevladinih organizacija u svim fazama korišćenja pretpristupne pomoći.</p> <p>IPA II može se koristiti za izgradnju kapaciteta organizacija civilnog društva.</p>

Odredba	Tekst	Značaj
<p>Tematski prioriteti za pomoć (Prilog II.)</p>	<p>„c) Jačanje kapaciteta organizacija civilnog društva i organizacija socijalnih partnera, uključujući strukovna udruženja [...]</p> <p>(d) Ulaganje u obrazovanje, veštine i celoživotno učenje. Intervencije u ovom području imaju sledeće ciljeve: podsticanje jednakog pristupa ranom, primarnom i sekundarnom obrazovanju dobrog kvaliteta [...] podržavanje ulaganja u infrastrukturu za obrazovanje i osposobljavanje; posebno s ciljem smanjenja teritorijalnih nejednakosti i podsticanja obrazovanja bez segregacije.</p> <p>(e) Podsticanje zapošljavanja i podrška mobilnosti radne snage. Intervencije u ovoj oblasti imaju sledeće ciljeve: [...] podsticanje većeg učestvovanja na tržištu rada svih slabo zastupljenih grupa.</p> <p>(f) Unapređivanje socijalne uključenosti i borba protiv siromaštva. Intervencije u ovom području imaju sledeće ciljeve: integracija marginalizovanih zajednica kao što su Romi; borba protiv diskriminacije na osnovu [...] invaliditeta, starosti [...] te poboljšanje dostupnosti pristupačnih, održivih i visoko kvalitetnih usluga, kao što su zdravstvena zaštita i socijalne usluge od opšteg interesa, uključujući putem modernizacije sistema socijalne zaštite.“</p>	<p>Ovde izdvojeni tematski prioriteti će podržati primenu člana 19 Konvencije, te je važno da su deo nacionalnih programa.</p>

Odredba	Tekst	Značaj
<p>Tematski prioriteti za pomoć za teritorijalnu saradnju (Prilog III.)</p>	<p>„podsticanje [...] socijalne i kulturne uključenosti putem, između ostalog: [...] zajedničkih lokalnih inicijativa zapošljavanja; [...] jednakih mogućnosti; integracije imigrantskih zajednica i ranjivih grupa; ulaganja u javne službe za zapošljavanje; podrške ulaganjima u javno zdravstvo i socijalne usluge; [...] ulaganje u mlade, u obrazovanje i veštine putem, između ostalog, razvoja i primene zajedničkih programa obrazovanja, strukovnog osposobljavanja i osposobljavanja, i infrastrukture koja omogućava zajedničke aktivnosti mladih;“</p>	<p>Ovde izdvojeni tematski prioriteti će podržati primenu člana 19 Konvencije.</p>

2.1.3. Prioriteti za Srbiju 2014 – 2020.

Kao što je već navedeno, ključni dokumenti koji definišu prioritete za ulaganja su tzv. strateški dokumenti. Indikativni strateški dokument za Republiku Srbiju za period 2014 - 2020. izdvaja pristup uslugama socijalne zaštite kao problematičan te zahteva reforme koje će poboljšati učestvovanje na tržištu rada i aktivno uključivanje.

Važno je napomenuti da se u strateškom dokumentu izričito spominju važnost razvoja usluga podrške u zajednici i održavanje procesa deinstitucionalizacije kroz IPA II fondove: „Najranjivije grupe i dalje imaju vrlo ograničen pristup uslugama podrške u zajednici. Potrebno je to poboljšati i osigurati da usluge poput kućne nege i dnevnog boravka za decu s invaliditetom budu dostupne, integrisane i bolje usmerene. Potrebno je nastaviti podržavati proces deinstitucionalizacije, kroz razvoj usluga podrške u zajednici.“²⁶

²⁶ Revidiran indikativni strateški dokument za Srbiju 2014. – 2020., COM(2018) 5064 FINAL, 10.8.2018., str. 45., dostupan na: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20180817-revised-indicative-strategy-paper-2014-2020-for-serbia.pdf>

Među očekivanim rezultatima najrelevantnija su sledeća dva: poboljšani pristup osnovnim pravima za pripadnike ranjivih grupa kroz poboljšani strateški okvir i sprovođenje politika zasnovanih na ljudskim pravima; povećana socijalna uključenost najugroženijih grupa, posebno osoba sa invaliditetom, žena, dece i Roma [...], te poboljšano pružanje usluga brige o deci.

Područja istaknuta u strategiji ključna su za samostalan život osoba s invaliditetom. Upravo zbog toga bi IPA II mogla značajno unaprediti razvoj specijalizovanih usluga, poput lične asistencije, i proširiti pristup osoba s invaliditetom objektima i prostorima namenjenim opštoj populaciji. To je istaknuto u delu strategije koji objašnjava da će IPA II biti usredsređena na „jačanje primene postojećih rešenja utemeljenih u zajednici i afirmisanje razvoja novih i inovativnih i integriranih rešenja u drugim zajednicama“.²⁷

2.1.4. Primeri ulaganja u skladu s članom 19 Konvencije

Iako i Uredba o pretpristupnoj pomoći i strateški dokument pružaju čvrst okvir i podstiču ulaganja u usluge podrške u zajednici za osobe s invaliditetom, važno je pomno pratiti da li su sva ulaganja u skladu s Konvencijom. Opšti komentari, posebno oni o samostalnom životu (br. 5.), o pravu na inkluzivno obrazovanje (br. 4.), jednakosti i nediskriminaciji (br. 6.), pristupačnosti (br. 2.) i jednakosti pred zakonom (br. 1.) daju jasne smernice o aktivnostima i merama koje su u skladu s Konvencijom, pa ih je zbog toga važno konsultovati u procesu planiranja investicija i za potrebe praćenja (odn. monitoringa).

Ulaganja možemo podeliti u infrastrukturna („tvrde mere“) i ona kojima se finansira radna snaga, izrada planova i upravljanje procesom, obuka korisnika i radnika, i slično („meke mere“). Primeri i jednih drugih ulaganja slede u nastavku teksta, s tim da ovaj popis nikako nije potpun i cilj mu je podstaknuti na razmišljanje i dati ideje pojedincima i organizacijama uključenim u primenu i praćenje IPA II.

²⁷ *Ibid*, str. 47.

a) „Meke mere“

- **Izrada plana/strategije za deinstitucionalizaciju:** Opšti komentar i Zajedničke evropske smernice pružaju okvir za izradu plana/strategije za deinstitucionalizaciju. Osim za izradu plana/strategije, sredstva se mogu iskoristiti za osnaživanje civilnog društva, kako bi se i ono moglo uključiti u proces planiranja (to može uključivati plaćanje radno angažovanih, pripremu pristupačnih materijala, pokrivanje putnih troškova za učestvovanje na sastancima i sl.).
- **Izrada strategija i akcionih planova:** sredstva se mogu koristiti za izradu lokalnih akcionih planova i strategija potrebnih za podršku procesu deinstitucionalizacije; poput stambene strategije, strategije za inkluzivno obrazovanje, transportne strategije itd. Kao i u prethodnoj tački, važno je finansijski podržati participaciju nevladinih organizacija.
- **Lična asistencija:** tamo gde već postoji usluga ličnog/personalnog asistenta, kao na primer u Srbiji, sredstva se mogu iskoristiti za proširenje usluge na dodatne grupe korisnika (poput dece, osoba sa intelektualnim teškoćama, osoba sa psiho-socijalnim teškoćama i sl.), za povećanje satnice, kako bi usluga bolje zadovoljila individualne potrebe, za povećanje plata/honorara i sl. Sve to bi doprinelo usklađenosti usluge s Konvencijom.
- **Usluge kućne nege:** uz servis lične asistencije, usluge koje sprečavaju institucionalizaciju različitih grupa, poput starijih ljudi, takođe se mogu finansirati. Takve usluge mogu biti od koristi onima kojima je potrebna pomoć u kućnim poslovima, odlasku u kupovinu, pomoć u socijalizaciji, kao i ličnoj nezi.
- **Podrška porodicama dece s teškoćama u razvoju:** može uključivati usluge rane intervencije, dnevne boravke nakon škole i vanškolske aktivnosti (tako da roditelji mogu da rade), usluge povremenog odmora za roditelje (koje ne uključuju smeštaj dece u institucije) i ostalo. Cilj ovih usluga trebalo bi da bude omogućavanje roditeljima da brinu o deci kod kuće.

- **Podrška pri zapošljavanju:** niz programa zapošljavanja namenjenih onima koji su dugotrajno nezaposleni, kao što su mnoge osobe sa invaliditetom. To može uključivati obuku, pružanje podrške na poslu, davanje podsticaja poslodavcima, aktivnosti podizanja svesti i drugo.
- **Podrška inkluzivnom obrazovanju:** može se sastojati od obuke i finansiranja pomoćnika u nastavi za decu s teškoćama, ali i bilo kojih drugih mera kojima će se škole osposobiti za kvalitetno uključivanje dece s teškoćama u razvoju i druge dece (npr. izrada planova, obuka nastavnika, podizanje svesti i kampanje protiv stigme itd.).
- **Osnaživanje organizacija osoba s invaliditetom i drugih nevladinih organizacija:** organizacije civilnog društva mogu pružiti niz usluga osobama sa invaliditetom, kao što su vršnjačka podrška, zastupanje, podrška pri zapošljavanju ličnih asistenata, usluge podrške pri zapošljavanju, pravna podrška i linije za pomoć. Takve usluge mogu biti od vitalnog značaja za funkcionisanje sistema podrške u zajednici, s tim da su organizacije civilnog društva bolje pozicionirane za pružanje ovakvih usluga.

b) „Tvrde mere“

- **Socijalno stanovanje:** izgradnja socijalnih stanova za pripadnike ranjivih grupa; iznajmljivanje ili kupovina stanova u zajednici (u već postojećim zgradama) za one koji odlaze iz ustanova, a nemaju svoj stan ili kuću.
- **Adaptacija stambenog prostora:** finansiranje adaptacije stanova ili kuća u kojima stanuju osobe s invaliditetom i njihove porodice, kako bi se osigurala pristupačnost (prilaza stanu ili kući, ali i unutrašnjeg prostora); adaptacija zgrada u kojima žive osobe s invaliditetom ili starije osobe, npr. izgradnjom rampi ili ugradnjom liftova.
- **Centri za pružanje podrške u zajednici:** izgradnja i obnova centara za mentalno zdravlje i socijalnu zaštitu, radi sprečavanja smeštaja u institucije i osiguranja podrške osobama s invaliditetom koji žive u zajednici i porodicama dece s teškoćama.

- **Tehnička pomagala i pomoćne tehnologije:** invalidska kolica, liftovi, rampe, automobili prilagođeni osobama s invaliditetom, softver za čitanje i pisanje, i ostala pomagala i tehnologije koje ljudima daju slobodu, olakšavaju komunikaciju i omogućuju da ostanu u vlastitim domovima, idu na posao ili u školu, odn. fakultet.
- **Pristupačnost redovnih usluga:** izgradnja ili obnova škola, jaslica i vrtića, kako bi ih učinili pristupačnima svoj deci; izgradnja ili obnova zgrada u kojima se pružaju socijalne ili zdravstvene usluge, kako bi se osiguralo da osobe s invaliditetom i njihove porodice mogu koristiti redovne usluge namenjene opštoj populaciji.

Ključno za planiranje i razvoj usluga u zajednici je postojanje sveobuhvatne strategije za deinstitucionalizaciju i mehanizama za njeno sprovođenje. Važno je osigurati učestvovanje osoba s invaliditetom i njihovih organizacija, te izbeći nepromišljena rešenja „po šablonu“, koja će se za kratko vreme pokazati neadekvatnim. Nadalje, koordinacija „mekih“ i „tvrdih“ mera je presudna, kako bi nove usluge mogle zaživeti, odnosno kako bi osobe s invaliditetom imale pristup svim potrebnim uslugama, u skladu s članom 19 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Konačno, važno je da je država spremna osigurati održivost svih mera nakon završetka EU projekata.

2.1.5. Primeri ulaganja koja treba izbegavati

Projekti koji nisu u skladu s Konvencijom, njenim opštim komentarijima i ostalim zakonima i politikama Evropske unije koje se tiču osoba sa invaliditetom ne bi smeli dobiti sredstva iz pretpristupne pomoći. To se pre svega odnosi na izgradnju i obnovu „institucija“, odnosno ustanova za dugotrajni smeštaj dece i odraslih osoba sa invaliditetom, kao i starijih osoba.

Definicija „institucije“ nalazi se u Opštem komentaru br. 5 (paragraf 16c): „Velike ustanove sa više od 100 štićenika i manji domovi sa pet do osam pojedinaca, pa čak ni pojedinačni domovi ne mogu se nazvati jedinicama za samostalan život ako imaju neke druge elemente koji odgovaraju definiciji ustanova ili institucionalizacije. Iako se institucionalizovani oblici nege mogu razlikovati s

obzirom na veličinu, naziv i način na koja su organizovani, postoje određeni određujući elementi, kao što su obavezno deljenje asistenata s drugim osobama i nepostojanje ili ograničeni uticaj na to od koga se mora prihvatiti pomoć; izolacija i segregacija od samostalnog života u zajednici; manjak kontrole nad svakodnevnim odlukama; manjak izbora kod odluke s kim će se živeti; krutost rutine nezavisno od lične volje i preferencija; iste aktivnosti na istom mestu za grupe osoba pod autoritetom određene osobe; paternalistički pristup pružanju usluga; nadzor nad organizovanjem života; česta nesrazmera broja osoba sa invaliditetom koje zajedno žive u istom okruženju. Institucionalna okruženja takođe mogu pružati osobama s invaliditetom određeni nivo izbora i kontrole; međutim, ovi su izbori ograničeni na određene životne oblasti i ne menjaju segregacijski karakter ustanova. Prema tome, za politike deinstitucionalizacije zahteva se sprovođenje strukturnih reformi koje prevazilaze zatvaranje ustanova. Veliki ili mali domovi posebno su opasni za decu, za koju ne postoji zamena za potrebu za odrastanjem u porodici. Ustanove „porodičnog tipa“ i dalje su ustanove i ne zamenjuju negu koju pruža porodica“.²⁸

Kao što stoji u Opštem komentaru, kada je reč o deci sa teškoćama, izgradnja i obnova ustanova „nalik porodici“, odn. porodičnog tipa, nije u skladu s Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom, stoga se ne sme finansirati iz EU fondova.

Ostala ulaganja koja doprinose segregaciji osoba s invaliditetom, čak i ako se radi o isplati plata osoblju koje radi u institucijama ili njihovom profesionalnom usavršavanju (osim ako krajnji cilj nije zatvaranje ustanove), ili čak ulaganja u energetska objekta takođe nisu u skladu s Konvencijom. Iako ovde navedena ulaganja nisu sva usmerena na izgradnju, na neki način doprinose institucionalizaciji osoba s invaliditetom.

Dnevni centri, ako nisu inkluzivni, i zaštićene radionice takođe ne bi se smeli finansirati iz EU fondova, sa obzirom da često služe kao zamena za obrazovanje i/ili zaposlenje i namenjeni su isključivo osobama sa invaliditetom.

²⁸ Opšti komentar br. 5 Komiteta za prava osoba s invaliditetom, para. 16c, dostupan na: https://www.noois.rs/pdf/publikacije/opsti_komentar_br._5.pdf

2.1.6. Slučaj izmenjenog tendera u Srbiji u okviru IPA programa

U sklopu tendera „IPA Centralised Programmes; Project Number 11: Support for deinstitutionalisation (DI) and social inclusion of persons with mental disability and mental illness CRIS Number 2011/022-585“ Republika Srbija bila je namenila 5.17 miliona evra iz IPA fonda u rekonstrukciju 6 domova za smeštaj osoba sa intelektualnim i psihosocijalnim invaliditetom. Uprkos ciljevima programa – deinstitutionalizacija i socijalna inkluzija, značajna sredstva su izdvojena za aktivnosti koje podržavaju segregaciju i institucionalizaciju. Zahvaljujući praćenju ovog tendera od strane MDRI-S, više domaćih i međunarodnih organizacija se udružilo u inicijativi da se navedeni projekat zaustavi. U saradnji sa Evropskom komisijom ove organizacije su uspele u svojoj nameri, pa su nadležne vlasti Republike Srbije revidirale ovaj tender i preusmerile namenjena sredstva u razvoj usluga u zajednici²⁹.

2.2. EVROPSKI STRUKTURNI I INVESTICIONI FONDOVI

2.2.1. Osnovne informacije

Evropski strukturni i investicioni fondovi („Strukturni fondovi“)³⁰ su sredstva namenjena primeni strategije EU 2020 za pametni, održivi i inkluzivni rast širom EU. Postoji pet Strukturnih fondova: Evropski fond za regionalni razvoj („EFRR“), Evropski socijalni fond („ESF“), Kohezioni fond, Evropski poljoprivredni fond za ruralni razvoj („EPFRR“) i Evropski fond za pomorstvo i ribarstvo („EFPR“). Ovi se fondovi mogu koristiti za podršku širokog spektra inicijativa, poput zapošljavanja, obrazovanja i smanjenja siromaštva. Kao što je navedeno u nastavku teksta, dva fonda koja su od najvećeg značaja za prelaz sa institucionalne nege na život u zajednici su EFRR i ESF.

²⁹ Evropska ekspertska grupa za prelaz sa institucionalne nege na život u zajednici, Priručnik o korišćenju EU fondova za prelaz s institucionalne nege na život u zajednici, 2014. str. 61., dostupan na: <http://enil.eu/wp-content/uploads/2016/09/Toolkit-10-22-2014-update-WEB.pdf>

³⁰ Svi fondovi objašnjeni su u pojmovniku za regionalnu politiku: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/what/glossary/

Strukturni fondovi se provode kroz višegodišnje programe (operativni programi) u razdoblju od sedam godina. Trenutni period je 2014 - 2020. sa budžetom u iznosu od 454 milijardi evra³¹. Operativni programi, dogovoreni između država članica i Evropske komisije, postavljaju opšte i posebne ciljeve, očekivane rezultate i pokazatelje za praćenje i evaluaciju, primere aktivnosti koje će dobiti podršku Strukturnih fondova. Operativni programi razvijeni su u skladu sa Sporazumom o partnerstvu („SoP“) između Evropske komisije i pojedinih država članica. SoP određuje opšte strateške ciljeve za državu članicu i način na koji namerava koristiti sredstva u periodu između 2014. i 2020. godine.

Strukturni fondovi mogu podržati prelaz sa institucionalne nege na život u zajednici, tako što će omogućiti razvoj usluga podrške u zajednici, uključujući one koje sprečavaju institucionalizaciju, kao i finansiranje potrebne tehničke podrške, poput izrade novih zakona i uspostavljanja novog načina finansiranja usluga. Dva su fonda od posebne važnosti za osobe s invaliditetom:

- Evropski fond za regionalni razvoj („EFRR“)³² može finansirati ulaganja u zdravstvenu i socijalnu infrastrukturu, poput socijalnog stanovanja;
- Evropski socijalni fond („ESF“)³³ može podržati niz aktivnosti kao što su obuka pojedinaca za pružanje usluga u zajednici, usluga lične asistencije za osobe sa invaliditetom, kao i individualno planiranje, kako bi što veći broj ljudi mogao napustiti institucije, živeti u skladu s vlastitim željama i biti uključeni u lokalnu zajednicu.

2.2.3. Pravni okvir

Evropska komisija je preduzela značajne mere kako bi podstakla upotrebu Strukturnih fondova za sprovođenje prelaska s institucionalne nege na život u zajednici tokom 2014 – 2020, uključujući promene važećih odredbi i razvoj različitih smernica za države članice.

31 Evropska komisija, Regionalna politika, dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/investment-policy/esif-contribution/

32 Uredba (EU) br. 1301/2013, dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013R1301&from=EN>

33 Uredba (EU) br. 1304/2013, dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013R1304&from=EN>

Jedan od primera je uvođenje takozvanih „*ex ante* uslova“, koje države članice moraju zadovoljiti ukoliko žele dobiti sredstva. Kod onih država članica gde je utvrđena potreba za prelazom sa institucionalne nege na život u zajednici, te države moraju dokazati da njihov „nacionalni strateški okvir politika za smanjenje siromaštva“ uključuje „mere za prelazak s institucionalne nege na život u zajednici“³⁴. Ovaj uslov se od 2014 – 2020. primenjuje na: Bugarsku, Hrvatsku, Češku, Estoniju, Grčku, Mađarsku, Letoniju, Litvaniju, Poljsku, Rumuniju, Sloveniju i Slovačku. To je stoga što je za svaku od tih zemalja utvrđena potreba, pa je u Sporazum o partnerstvu i Operativne programe za trenutni finansijski period uvršten razvoj usluga podrške u zajednici i/ili podsticanje samostalnog života, kao prioritet za investicije.³⁵

To znači da bi, u skladu sa tematskim „*ex ante* uslovima“, ove države članice trebale imati strategiju koja uključuje „mere za prelazak sa institucionalne nege na život u zajednici“ kao uslov za korišćenje Strukturnih fondova.³⁶ Nacrt Tematske smernice Evropske komisije za službenike: Prelaz sa institucionalne nege na život u zajednici (deinstitucionalizacija). („Tematska smernica“) opisuje kao mere koje zadovoljavaju „*ex ante* uslove“: „razvoj usluga podrške u zajednici kojima se pojedinci osposobljavaju da žive samostalno i kojima se sprečava potreba za smeštanjem u ustanove“, dok za „decu u alternativnoj nezi... potrebno je osigurati smeštaj u porodici ili nalik porodici, uključujući usluge podrške porodici“.³⁷

Važno je napomenuti da je Tematska smernica izašla 2014. godine, znači tri godine pre nego što je Komitet usvojio Opšti komentar br. 5, koji napominje da smeštaj dece u domove „nalik porodici“ nije u skladu

34 Uredba (EU) br. 1303/2013, Prilog XI (ex ante uslovi), dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1303>

35 Evropski parlament, Evropski strukturni i investicioni fondovi i osobe s invaliditetom u Evropskoj uniji: Studija za PETI odbor, str. 34., dostupno na: http://enil.eu/wp-content/uploads/2016/06/COMMITTEES_PETI_2016_11-09_Study-EUFunds-Disabilities.pdf

36 Uredba (EU) br. 1303/2013, Prilog XI (ex ante uslovi).

37 Evropska komisija, Nacrt Tematske smernice za službenike Evropske komisije: Prelaz sa institucionalne nege na život u zajednici (deinstitucionalizacija), verzija 2 – 27/01/2014., dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/guidance_deinstitutionalisation.pdf

sa članom 19 Konvencije. Kako Tematska smernica nije nikada usklađena sa smernicama Komiteta, trebalo bi se ipak voditi Opštim komentarom br. 5.

Na pitanje da li postoji izričita zabrana ulaganja Strukturnih fondova u institucije, odredbe i smernice Evropske komisije jasno govore da se Strukturni fondovi ne smeju ulagati u institucionalnu negu.³⁸

„Promovisanje prelaska sa institucionalne nege na usluge podrške u zajednici jedan je od investicionih prioriteta Evropskog fonda za regionalni razvoj („EFRR“). [...] EFRR se **kao osnovno načelo ne sme koristiti za izgradnju novih smeštajnih ustanova ili obnovu i modernizaciju postojećih**. Ciljano ulaganje u postojeće institucije može biti opravdano jedino u izuzetnim slučajevima kada postoji iminentan i po život opasan rizik za štíćenike, povezan sa lošim materijalnim uslovima, ali samo kao prelazna mera u kontekstu strategije deinstitutionalizacije.“³⁹

Tematske smernice takođe navode da su takve aktivnosti neopravdane, a zatim dodaju:

„Treba imati na umu da se veličina ustanove ne može sama po sebi koristiti kao kriterijum za procenu da li infrastruktura u koju su uložena sredstva podržava život u zajednici ili je jednostavno umanjena institucija. Prvo pitanje bi trebalo da bude da li pruža uslove za samostalan život, uključenost u zajednicu (uključujući fizičku blizinu zajednici) te da li je kvalitet nege na visokom nivou. Međutim, jasno je da što je infrastruktura veća, to je veća verovatnoća da ti kriterijumi neće biti ispunjeni.“⁴⁰

38 Evropska ekspertska grupa za prelaz sa institucionalne nege na život u zajednici, Priručnik o korišćenju EU fondova za prelaz s institucionalne nege na život u zajednici, 2014. str. 24., dostupan na: <http://enil.eu/wp-content/uploads/2016/09/Toolkit-10-22-2014-update-WEB.pdf>

39 Evropska komisija, Izveštaj o primeni Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom u Evropskoj uniji (SWD(2014)0182), Prilog A.4.4, 2014., para. 98., dostupan na: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1138&langId=en>

40 Tematske smernice (vidi gore pod br. 37).

**Tabela 2: Pravni okvir Strukturnih fondova za razdoblje 2014 – 2020.
(s ključnim odredbama relevantnim za osobe s invaliditetom)**

<p>Uredba o utvrđivanju zajedničkih odredbi za ESIF-ove 2014 – 2020.⁴¹</p>	<p>Član 7. (Promovisanje ravnopravnosti žena i muškaraca i zabrana diskriminacije) Uredbe obavezuje države članice i Komisiju na „sprečavanje svake diskriminacije na osnovu [...] invaliditeta“ tokom izrade i sprovođenja programa.</p> <p>Član 9. (Tematski ciljevi) navodi kao jedan od ciljeva za finansiranje „promovisanje socijalne uključenosti, borba protiv siromaštva i svake diskriminacije“.</p> <p>Da bi zadovoljile tematski „<i>ex ante</i> uslov“, države moraju imati uspostavljen „nacionalni strateški okvir za smanjenje siromaštva, čiji je cilj aktivno uključivanje i koji: ... u zavisnosti od utvrđenih potreba, uključuje mere za prelazak sa institucionalne nege na negu u zajednici“. Kako bi zadovoljile opšti „<i>ex ante</i> uslov“, od država se zahteva „postojanje administrativnih kapaciteta za sprovođenje i primenu antidiskriminacijskog zakonodavstva“ i „postojanje administrativnog kapaciteta za sprovođenje i primenu Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom (UNCRPD) u području ESI fondova...“.</p>
<p>Uredba o Evropskom fondu za regionalni i ruralni razvoj (EFRR)⁴²</p>	<p>Član 5. Uredbe o EFRR-u uključuje pod tematskim ciljem „promovisanje socijalne uključenosti, borba protiv siromaštva i svakog oblika diskriminacije“ sledeći prioritet za ulaganje: „ulaganje u zdravstvenu i socijalnu infrastrukturu koja doprinosi nacionalnom, regionalnom i lokalnom razvoju, smanjujući nejednakosti u pogledu zdravstvenog statusa, podsticanjem socijalne uključenosti boljim pristupom socijalnim, kulturnim i rekreativnim uslugama te prelazom sa usluga javnih ustanova na one koje se pružaju u zajednici.“</p>
<p>Uredba o Evropskom socijalnom fondu (ESF)⁴³</p>	<p>U uvodnoj izjavi 19. stoji da se „ESF-om ne bi trebalo podržavati delovanje koje doprinosi segregaciji ili socijalnoj isključenosti.“ Nadalje, najmanje 20% svih sredstava ESF-a trebalo bi se iskoristiti za podsticanje socijalne uključenosti.</p>

41 Uredba (EU) br. 1303/2013; dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1303>

42 Uredba (EU) br. 1301/2013, dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013R1301&from=EN>

43 Uredba (EU) br. 1304/2013, dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013R1304&from=EN>

<p>Evropski kodeks ponašanja za partnerstvo u okviru ESI fondova⁴⁴</p>	<p>Evropski kodeks za partnerstvo pruža okvir za uključivanje partnera u programiranje, sprovođenje, nadzor i evaluaciju Strukturnih fondova u periodu 2014. - 2020. Pod partnerstvom se podrazumeva „uska saradnja javnih tela, ekonomskih i socijalnih partnera i tela koja predstavljaju civilno društvo na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou kroz ceo programski ciklus koji se sastoji od pripreme, sprovođenja, praćenja i evaluacije.“</p> <p>Kodeks je pravno obavezujuća Uredba Komisije i zahteva sljedeće: da su države članice transparentne u odabiru partnera; da partnerima pružaju dovoljno informacija i daju im dovoljno vremena da se njihov glas čuje u procesu savetovanja; da osiguraju da partneri budu uključeni u sve faze programskog ciklusa, od pripreme do evaluacije; da podržavaju izgradnju kapaciteta partnera; i da uspostave prostor za međusobno učenje i razmenu dobre prakse.</p> <p>Za svaki operativni program, upravljačko telo mora identificirati relevantne partnere, među kojima moraju biti grupe „na koje bi se moglo uticati programima, ali koje teško utiču na programe, najpre najranjivije i marginalizovane zajednice sa najvećim rizikom od diskriminacije ili socijalne isključenosti, posebno osobe s invaliditetom, migranti i Romi.“</p>
---	--

2.2.4. Primena Povelje Evropske unije o osnovnim pravima i Konvencije o pravima osoba s invaliditetom na korišćenje Strukturnih fondova⁴⁴

Kao što je objašnjeno u prvom poglavlju, Povelja EU o osnovnim pravima jedan je od glavnih instrumenata na temelju kojeg je moguće osigurati da se korišćenjem Strukturnih fondova podržava pravo osoba s invaliditetom na samostalan život i uključenost u zajednicu.

Evropska ombudsmanka Emili Orajli (Emily O'Reilly) razmotrila je primenu Povelje EU o osnovnim pravima („Povelja“) na korišćenje Strukturnih fondova unutar istrage pokrenute na vlastitu inicijativu

⁴⁴ Delegirana uredba Komisije (EU) br. 240/2014, dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014R0240&from=EN>

(tzv. *own-initiative inquiry*) 2015. godine, zaključivši da je „Komisija dužna povelju poštovati u celosti, u svim njenim aktivnostima, uključujući raspodelu i praćenje ESI fondova“ te je usvojila niz preporuka o tome kako osigurati usklađenost ulaganja sa Poveljom. Napomenula je da „Komisija ne sme dopustiti da finansira, novcem EU, aktivnosti koje nisu u skladu s najvišim vrednostima Unije [...] pravima, slobodama i načelima priznatim Poveljom.“⁴⁵

Evropski ombudsman se ne bavi obavezama država članica, jer mandat ovog tela obuhvata institucije EU, ali njegove preporuke u svakom slučaju utiču i na aktivnosti država članica, kada se radi o korišćenju Strukturnih fondova. U preporukama Ombudsmanke od Komisije se traži da, između ostalog:

(iv) U svoju ocenu uspešnosti programa i aktivnosti finansiranih iz Strukturnih fondova uključi razmatranje načina na koji su doprineli podsticanje poštovanja osnovnih prava sadržanih u Povelji.

(vii) Uz novi sistem rešavanja pritužbi, razmotri nastavak prakse pokretanja postupaka protiv država članica (tzv. *infringement proceedings*) ukoliko njihovi postupci u okviru kohezivne politike predstavljaju kršenje zakona EU-a, uključujući Povelju.

(viii) Uz postojeće radne i stručne grupe, i odbore, stvori jasan i transparentan okvir u kojem civilno društvo može da doprinese nadzornoj ulozi Komisije.

Kao rezultat ove odluke Ombudsmanke, Evropska komisija je 2016. godina objavila Smernice o osiguravanju poštovanja Povelje Evropske unije o osnovnim pravima pri upotrebi Evropskih strukturnih i investicionih fondova⁴⁶, koja obuhvata i sledeće oblasti: „jednakost pred

45 Odluka Evropske ombudsmanke kojom se zaključuje istraga pokrenuta na vlastitu inicijativu br. Ol/8/2014/AN, a koja se tiče Evropske komisije, 2015., dostupna na: <https://www.ombudsman.europa.eu/en/decision/en/59836>

46 Smernice o osiguravanju poštovanja Povelje Evropske unije o osnovnim pravima pri upotrebi Evropskih strukturnih i investicionih fondova 2016/C 269/01, dostupne na: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016XC0723\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016XC0723(01)&from=EN)

zakonom, nediskriminacija [...] prava deteta, prava starijih osoba, integracija osoba sa invaliditetom“. Smernice sadrže i poglavlje „Kako proceniti usklađenost sa Poveljom - Kontrolni popis za osnovna prava“. Kada se radi o načelu nediskriminacije i integracije osoba sa invaliditetom, smernice napominju da je EU stranka Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom te objašnjavaju u prilogu II:

„Što se tiče integracije osoba s invaliditetom (član 26. Povelje), EU je u decembru 2010. ratifikovala **Konvenciju UN-a o pravima osoba s invaliditetom (UNCRPD)**. Stoga UNCRPD čini „sastavni deo pravnog poretka Evropske unije“. Nadalje, međunarodni sporazumi koje je Evropska unija zaključila imaju prednost pred instrumentima sekundarnog prava. Stoga se ono mora tumačiti na način dosledan sa Konvencijom UN-a o pravima osoba s invaliditetom.“

Iako se u članu 19. Konvencije ne spominju institucije, u Opštem komentaru br. 5 stoji da se javna ili privatna sredstva ne smeju koristiti za obnovu ili izgradnju novih institucija. To se odražava i na praksu Komiteta te je niz zemalja dobio preporuke vezane za ulaganje u institucije (uključujući male domske zajednice). Nedavno je Komitet od španske vlade zatražio da:

„Prestane koristiti javna sredstva za izgradnju ustanova za smeštaj osoba s invaliditetom te finansira rešenja za samostalan život u zajednici kao i sve redovne usluge kako bi bile inkluzivne, a time i pristupačne i dostupne svim osobama sa invaliditetom, kako bi im se omogućilo uključivanje i participacija u svim sferama života.“⁴⁷

Veći broj država članica Evropske unije dobio je preporuke vezane za ulaganja iz EU fondova, pri čemu je Komitet utvrdio da su u nekoliko država fondovi korišćeni u suprotnosti sa članom 19. Pregled tih preporuka nalazi se u Tabeli 3.

47 Zaključne preporuke Komiteta za Španiju CRPD/C/ESP/CO/2-3, 13.5.2019., para. 38b, dostupne na: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2fESP%2fCO%2f2-3&Lang=en

Tabela 3: Preporuke Komiteta UN-a o korišćenju EU fondova⁴⁸

Država	U preporuci se od države traži da:
Bugarska	„Iskoristi finansijska nacionalna i međunarodna sredstva od Evropske unije za unapređenje uključenosti osoba s invaliditetom u društvo, te primeni delotvorna pravna sredstva i smernice kako bi se izbeglo trošenje nacionalnih i međunarodnih finansijskih sredstava za uspostavljanje infrastrukture, stanovanja i/ili usluga koje nisu pristupačne i dostupne svim osobama s invaliditetom.“ (CRPD/C/BGR/1, para. 40.)
Poljska	„Osigura korišćenje sredstava Evropske unije namenjenih procesu deinstitucionalizacije za mere koje su u skladu sa Konvencijom; kao i praćenje potrošnje sredstava Evropske unije namenjenih za deinstitucionalizaciju, uz kvalitetno učestvovanje osoba s invaliditetom i/ili njihovih organizacija, kako bi ulaganja bila u skladu s potrebama samih osoba s invaliditetom.“ (CRPD/C/POL/C/1, para. 33.)
Letonija	„Pojača angažman opština u sprovođenju strategije deinstitucionalizacije, uključujući kroz podizanje svesti o samostalnom životu osoba s invaliditetom u zajednici i pružanjem održivih usluga koje podržavaju samostalno življenje, nakon isteka Evropskih strukturnih fondova“ (CRPD/C/LVA/CO/1, para. 31.)
Litvanija	„Komitet preporučuje državi članici da još više prioritizira ulaganja u sistem socijalnih usluga za samostalni život u zajednici te se pod hitno suzdrži od korišćenja nacionalnih i strukturnih fondova Evropske unije za obnovu, održavanje ili izgradnju ustanova za smeštaj osoba s invaliditetom.“ (CRPD/C/LTU/CO/1, para. 42.)
Slovačka	„Nadalje, država stranka mora osigurati da je korišćenje Evropskih strukturnih i investicionih fondova u skladu s članom 19 [...] Komitet takođe preporučuje da država stranka prestane s ulaganjem sredstava iz državnog budžeta u institucije te da sredstva preraspodeli u usluge podrške u zajednici, u skladu s prioritetima za ulaganje Evropskog fonda za regionalni razvoj (član 5.9 (a) uredbe Evropske unije br. 1303/2013).“ (CRPD/C/SVK/CO/1, para. 56.)

⁴⁸ International Disability Alliance, Kompilacija zaključnih preporuka Komiteta za prava osoba s invaliditetom (decembar 2019.), dostupno na: <http://www.internationaldisabilityalliance.org/resources/compilation-crpd-committee's-concluding-observations>

Država	U preporuci se od države traži da:
Evropska unija	„Komitet preporučuje Evropskoj uniji da razvije pristup za usmeravanje i podsticanje deinstitucionalizacije, da poboljša praćenje upotrebe ESI fondova - kako bi se osiguralo njihovo korišćenje isključivo za razvoj usluga podrške u zajednici za osobe sa invaliditetom, a ne modernizacija ili širenje institucija. Nadalje se Evropskoj uniji preporučuje da obustavi, povuče i povrati ulaganja, ukoliko je obaveza poštovanja osnovnih prava prekršena.“ (CRPD/C/EU/CO/1, para. 51.)
Mađarska	„Komitet nadalje poziva državu stranku da preispita dodelu sredstava, uključujući regionalna sredstva dobivena od EU, namenjena pružanju usluga podrške osobama s invaliditetom, i strukturu i funkcionisanje malih centara za život u zajednici, te da osigura potpuno poštovanje odredbi člana 19 Konvencije.“ (CRPD/C/HUN/CO/1, para. 35.)

2.2.5. Novi pravni okvir za Strukturne fondove 2021 – 2027.

U maju 2018, Evropska komisija objavila je predloge uredbi za Evropski socijalni fond plus („ESF+“), Evropski fond za regionalni razvoj („EFRR“), Kohezioni fond, za nadolazeći programski period 2021 - 2027.⁴⁹ O predlozima ovih uredbi, kao i o Predlogu o utvrđivanju zajedničkih odredbi (Predlog o zajedničkim odredbama), pregovara se u Evropskom parlamentu i Evropskom savetu, pre nego što budu usvojene i stupe na snagu. Njihovo usvajanje takođe zavisi od dogovora država članica o budžetu EU za idući period (Višegodišnji finansijski okvir). Slično tome, sporazumi o partnerstvu i operativni programi za 2021 - 2027. ne mogu se potpisati pre usvajanja novog zakonskog okvira.

Iako novi zakonski okvir još nije dogovoren, pozitivno je to što se u predlogu uredbi poziva na „poštovanje obaveza prema Konvenciji UN-a

⁴⁹ Evropska komisija, Regionalna razvojna i kohezioni politika, dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2018/05/29-05-2018-regional-development-and-cohesion-policy-2021-2027

o pravima osoba s invaliditetom“ (uvodna izjava 5, Predlog o zajedničkim odredbama⁵⁰). Druga je promena ta da se umesto „*ex ante* uslova“ uvode „uslovi koji omogućuju upotrebu“ fondova (tzv. *enabling conditions*), koji će se za razliku od „*ex ante* uslova“ pratiti i primenjivati tokom celog programskog perioda. Prema predlogu uredbe, države članice neće moći prijavljivati troškove, sve dok se „uslov koji omogućuje upotrebu“ fondova ne ispuni. Kao što stoji u Predlogu o zajedničkim odredbama (Glava II: Strateški pristup) „time će se osigurati da su sve sufinansirane operacije u skladu sa političkim okvirom EU-a.“

U Predlogu o zajedničkim odredbama postoje dva relevantna horizontalna „uslova koji omogućavaju upotrebu“ fondova (tzv. *horizontal enabling conditions*): delotvorna primena i implementacija Povelje EU o osnovnim pravima, implementacija i primena UNCRPD u skladu s Odlukom Saveta 2010/48/EZ⁵¹. Glavni tematski „uslov koji omogućava upotrebu“ fondova (tzv. *thematic enabling conditions*) od značaja za sprovođenje člana 19 Konvencije je postojanje nacionalnog strateškog okvira politike za socijalnu uključenost i smanjenje siromaštva, koji uključuje „mere za prelazak sa institucionalnog zbrinjavanja na život i usluge zajednici“⁵².

U novom finansijskom razdoblju postupak evropskog semestra koristi se u programskoj fazi za postavljanje prioriteta za ulaganja, a takođe će se koristiti tekom evaluacije u sredini programskog razdoblja. Tako prilog D izveštaja za države članice za 2019. godinu⁵³ sadrži prioritete ulaganja za Kohezionu politiku.

50 Predlog uredbe Evropskog parlamenta i saveta o utvrđivanju zajedničkih odredbi o Evropskom fondu za regionalni razvoj, Evropskom socijalnom fondu plus, Kohezionom fondu i Evropskom fondu za pomorstvo i ribarstvo i finansijskih pravila za njih i za Fond za azil i migracije, fond za unutrašnju sigurnost i Instrument za upravljanje granicama i vize COM(2018) 375 final, 29.5.2018., dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018PC0375&from=EN>

51 *Ibid*, Prilog III.

52 *Ibid*, Prilog IV.

53 Evropski semestar 2019., Izveštaji za države članice, dostupno na: https://ec.europa.eu/info/publications/2019-european-semester-country-reports_en

2.2.6. Primeri dobre prakse

Hrvatska (lična asistencija)

Uz podršku Evropskog socijalnog fonda, sistem lične asistencije u Hrvatskoj (koji se i dalje pruža na projektnoj osnovi) postao je dostupan većem broju osoba s invaliditetom i grupama koje pre nisu bile pokrivenne ovom uslugom – to uključuje osobe sa intelektualnim teškoćama i osobe sa psihosocijalnim teškoćama. Od 500 korisnika u 2016. godini, zahvaljujući projektu „Razvoj usluge osobne asistencije za osobe s invaliditetom“⁵⁴, broj ličnih asistenata narastao je na 1.550 korisnika u 2018. godini. Osim toga, u sklopu istog poziva, ESF osigurava zapošljavanje 84 tumača za znakovni jezik i 35 ličnih pratilaca koje koriste gluve i nagluve osobe, gluvo-slepe osobe te slepe i slabovide osobe. Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku osigurava sredstva nevladinim organizacijama koje upravljaju projektima lične asistencije za osobe sa invaliditetom kroz trogodišnje programe. U Srbiji uslugu personalna asistencija ne mogu koristiti osobe sa intelektualnim i psihosocijalnim invaliditetom zbog izričitog ograničenja ove usluge na korisnike koji mogu samostalno da donose odluke i koji su već društveno, radno, politički aktivni⁵⁵.

Češka (reforma psihijatrije)

U Češkoj se ESI fondovi (ESF i EFRR) koriste za reformu psihijatrije, odnosno kako bi se znatno smanjio broj dugoročnih smeštaja u psihijatrijskim bolnicama i stvorila mreža usluga podrške u zajednici za osobe s psihosocijalnim teškoćama (uključujući službe prevencije i nove usluge, poput onih za decu). Te mere praćene su kampanjama protiv stigme i podizanjem svesti, prikupljanjem i analizom podataka. Projekat vodi Ministarstvo zdravlja, a implementira se u saradnji s drugim nadležnim ministarstvima između 2017. i 2022. godine⁵⁶.

54 ESF, Razvoj usluge osobne asistencije za osobe s invaliditetom – faza II, dostupno na: <http://www.esf.hr/natjecaji/socijalno-ukljucivanje/razvoj-usluge-osobne-asistencije-za-osobe-s-invaliditetom-faza-ii-2/>

55 Pravilnik o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga socijalne zaštite, „Sl. glasnik RS“, br. 42/2013, 89/2018 i 73/2019.

56 Osnovne informacije o projektu dostupne su na: http://www.esifundsforhealth.eu/sites/default/files/2018-08/Dita%20Protopopova%20CZ%20Ministry%20of%20Health_1.pdf, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6357523/>

2.3. KRATKI PREGLED OSTALIH EU FONDOVA

2.3.1. Evropski instrument za susedstvo

Evropski instrument za susedstvo (ENI)⁵⁷ koristi se u 16 država: Alžiru, Jermeniji, Azerbejdžanu, Belorusiji, Egiptu, Gruziji, Izraelu, Jordanu, Libanu, Libiji, Maroku, Moldaviji, okupiranoj palestinskoj teritoriji, Siriji, Tunisu i Ukrajini. ENI uredba ne spominje osobe s invaliditetom, ali među svoje ciljeve ubraja „promovisanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, vladavinu prava, načela jednakosti i borbu protiv diskriminacije u svim oblicima [...] razvijanje aktivnog civilnog društva uključujući socijalne partnere.“ Pored toga, podrška putem ENI-ja usmerena je na smanjenje siromaštva i smanjenje socijalne isključenosti. Među prioritetnim područjima je razvoj socijalnog sektora „posebno za mlade s naglaskom na socijalnu pravdu i koheziju i zapošljavanje.“

U sledećem finansijskom razdoblju ENI će zameniti Instrument za susedstvo, razvoj i međunarodnu suradnju (NDICI)⁵⁸. Treba pohvaliti to što po prvi put predlog uredbe o ovom instrumentu uključuje prelaz sa institucionalne nege na usluge podrške u zajednici kao prioritetno područje za ulaganja.

2.3.2. Program podrške strukturnim reformama

Program podrške strukturnim reformama (SRSP)⁵⁹ koordinira Služba za podršku strukturnim reformama i dostupan je svim državama članicama za sprovođenje institucionalnih i upravnih reformi i reformi kojima se podstiče rast. SRSP pruža podršku u svim fazama reformi, od

57 Uredba (EU) br. 232/2014, dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014R0232&from=HR>

58 Predlog Uredbe Evropskog parlamenta i saveta o uspostavi Instrumenta za susedstvo, razvoj i međunarodnu suradnju COM(2018) 460 final, dostupan na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018PC0460&from=EN>

59 Program podrške strukturnim reformama, vidi: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/funding-opportunities/funding-programmes/overview-funding-programmes/structural-reform-support-programme-srsp_en

pripreme i izrade, do sprovođenja. Među obuhvaćenim reformama su i tržište rada, zdravstvene i socijalne usluge. U Grčkoj se SRSP koristi za pripremu strategije deinstitutionalizacije u trajanju od dve godine, u saradnji sa organizacijama civilnog društva.

2.3.3. InvestEU

InvestEU⁶⁰ (Investicioni plan za Evropu), takozvani Junkerov plan, usmeren je na mobilizaciju ulaganja u EU. To se postiže Evropskim fondom za strateška ulaganja (EFSD), u saradnji s Evropskom investicionom bankom (EIB), koja pruža garancije za mobilizaciju privatnih ulaganja. InvestEU se može koristiti, na primer, za podršku razvoju socijalnog stanovanja.

2.3.4. Fond evropske pomoći za najugroženije

Fond evropske pomoći za najugroženije (FEAD)⁶¹ ima za cilj borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Evropskoj uniji. Fondom se pomažu države članice pri pružanju hrane i osnovne materijalne pomoći (poput odeće i higijenskih potrepština) najugroženijim grupama. Ova vrsta pomoći mora biti usklađena sa merama za socijalno uključivanje, kao što su savetovanje i drugi oblici podrške ljudima, da se izvuku iz siromaštva. Iako nacionalna nadležna tela donose odluke o pomoći, nevladine organizacije mogu imati ulogu pružaoca pomoći.

2.3.5. Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava

Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava (EIDHR)⁶² jedan je od glavnih finansijskih instrumenata kojim Evropska unija pomaže jačanje civilnog društva, vladavinu prava i izborne procese (angažovanjem

60 Invest EU, vidi: https://ec.europa.eu/commission/strategy/priorities-2019-2024/jobs-growth-and-investment/investment-plan-europe-junker-plan_en

61 Fond evropske pomoći za najugroženije, vidi: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1089&langId=hr>

62 Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava, vidi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014R0235>

izbornih promatrača) u zemljama izvan EU. Uredba o EIDHR-u spominje osobe sa invaliditetom te navodi kao jedan od ciljeva „promovisanje ravnopravnog učestvovanja osoba sa invaliditetom u društvenom, ekonomskom i političkom životu, uključujući mere kojima im se omogućuje ostvarivanje ostalih sloboda, te podrška jednakim mogućnostima, nediskriminaciji i političkoj zastupljenosti“⁶³.

2.4. STUDIJE SLUČAJA

2.4.1. Bugarska

U drugom delu 2019. godine, tri organizacije za prava osoba s invaliditetom pokrenule su sudski postupak protiv Evropske komisije zbog toga što je dozvolila korišćenje Evropskog fonda za regionalni razvoj (EFRR) za izgradnju institucija za odrasle osobe s invaliditetom u Bugarskoj. Predmet T-613/19 trenutno je u toku na Opštem sudu Evropske unije u Luksemburgu.⁶⁴

Povod za podnošenje tužbe bio je Poziv za podnošenje predloga br. BG16RFOP001-5.002 („Podrška deinstitucionalizaciji usluga za odrasle i osobe sa invaliditetom“), koji je sufinansiran iz ERFF-a u iznosu od gotovo 18 miliona evra. Ta sredstva su bila predviđena za izgradnju, obnovu i opremanje 6 dnevnih centara i 68 domova za starije i osobe s invaliditetom, uključujući osobe s psihosocijalnim teškoćama, intelektualnim teškoćama i osobe s demencijom. Ukupno 29 opština je odabrano za realizaciju projekta, pa će se u svima graditi više manjih objekata (s tim da je najveći broj objekata u jednoj opštini 9). Tako, na primer, jedna od opština planira izgraditi 7 manjih domova za smeštaj žena iz lokalne ustanove sa kapacitetom od 100 kreveta. Gradić u kojem će se ti domovi nalaziti ima samo 8,000 stanovnika.⁶⁵

63 Uredba (EU) br. 235/2014, član 2.1., dostupna na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32014R0235>

64 Evropska mreža za samostalan život, *Izjava za javnost: Nevladine organizacije tuže Evropsku komisiju radi finansiranja osoba s invaliditetom u Bugarskoj*, 15.11.2019., dostupno na: <https://enil.eu/news/press-release-ngos-take-european-commission-to-court-for-funding-segregation-of-disabled-persons-in-bulgaria/>

65 Evropska mreža za samostalan život, *Bugarska mora obustaviti izgradnju 68 institucija za osobe s invaliditetom*, 11.2.2019., dostupno na: <https://enil.eu/news/bulgaria-must-suspend-the-construction-of-68-institutions-for-the-disabled/>

Organizacije koje su podigle tužbu su se u svojim zahtevima oslanjale prvenstveno na član 19 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Opšti komentar br. 5, kao i na činjenicu da je Komitet za prava osoba sa invaliditetom u svom izveštaju za Bugarsku s kraja 2018. godine upozorio da nacionalna strategija premeštanja osoba sa invaliditetom iz većih u manje institucije, pod velom deinstitucionalizacije, nije u skladu sa članom 19⁶⁶.

Nadležno upravljačko telo u Bugarskoj odbilo je da obustavi ili značajno izmeni sporni poziv, a Komisija je odbila da iskoristi svoja ovlašćenja i osigura poštovanje Konvencije i Povelje o osnovnim pravima. Iz tog su razloga nevladine organizacije odlučile da Evropsku komisiju odvedu pred sud.

Uz kršenja prava odraslih osoba s invaliditetom, Bugarska se našla na udaru kritika od strane organizacija za prava osoba sa invaliditetom zbog reforme sistema brige o deci, koja je takođe finansirana iz ESI fondova (ESF i EFRR). Rezultat tih investicija je veliki broj takozvanih „porodičnih domova“ za decu u kojima su smeštena deca sa teškoćama u razvoju. Disability Rights International je krajem 2019. objavio izveštaj „A Dead End for Children: Bulgaria’s Group Homes“⁶⁷ u kojem vrlo kritično ocenjuje premeštanje dece sa teškoćama u razvoju iz velikih u male ustanove. Izveštaj pokazuje da, uprkos značajnim ulaganjima Evropske unije i Bugarske, stotine dece su svakodnevno žrtve kršenja prava deteta i ljudskih prava.

2.4.2. Mađarska

U januaru 2017, mađarska vlada je objavila Poziv za podnošenje predloga projekata u okviru Operativnog programa Razvoj ljudskih potencijala 2.2.2, finansiranog od strane EFRR. Cilj investicije bio je, prema

66 Zaključne preporuke Komiteta za Bugarsku CRPD/C/BGR/CO/1, 22.10.2018., para. 40., dostupno na: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsk8oZBJx%2bmVEa%2bXQpyKbrX6eiw%2fONDuhjOleQoWS4ZCou%2f8e0LnMpan4%2fdVYURMuW4m5XiBzJIDxfaohBsK%2fFlxXg2LE6I3Y%2fwmkUJ%2fZAlza>

67 Disability Rights International, *Dead End for Children*, 2019., dostupno na: <https://www.driadvocacy.org/wp-content/uploads/Bulgaria-final-web.pdf>

rečima vlade, da zatvori ili prenameni institucije u kojima živi veliki broj osoba s invaliditetom, poveća uključenost osoba s invaliditetom u zajednicu i osigura im individualizovanu podršku. Ustanove za smeštaj koje pružaju usluge socijalne nege za više od 50 osoba podstaknute su da se prijave na poziv u vrednosti od oko 76 miliona evra.

Prema mišljenju nekoliko organizacija za prava osoba sa invaliditetom⁶⁸, odabrani projekti, koji se tiču 2,430 osoba, nisu bili u skladu s uredbama o Strukturnim fondovima, socijalnom politikom EU, Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom i Poveljom EU o osnovnim pravima. Stoga su zatražili zaustavljanje izgradnje gotovo 200 manjih domova (za koje se u Mađarskoj koristi termin „stanovanje uz podršku“) predviđenih za finansiranje. Upravljačko telo i Evropska komisija odbili su preduzeti značajne mere i projekti su pokrenuti s manjim izmenama (na primer, neke lokacije domova su promenjene).

U aprilu 2019, Komitet za prava osoba s invaliditetom objavio je rezultate istrage u vezi sa Mađarskom na osnovu člana 6 dodatnog protokola uz Konvenciju⁶⁹. Istraga se bavila primenom člana 12, 19, 5 i 4, kao i ulogom EU fondova u procesu deinstitucionalizacije u Mađarskoj.

Rezultati istrage potvrdili su zabrinutosti organizacija za prava osoba sa invaliditetom u Mađarskoj te su utvrđene „teške i sistemske“ povrede prava osoba sa invaliditetom. Jedan od nalaza izveštaja je da „državni budžet dodeljen za osobe s invaliditetom u socijalnom sektoru daje prednost pružanju specijalizovanih socijalnih usluga u institucijama, a prvenstveno dolazi iz evropskih strukturnih i investicionih fondova i ne razvija podršku za samostalno življenje u zajednici u skladu s članom 19 Konvencije.“

68 Evropska mreža za samostalan život, *Izjava za javnost: Mađarska vlada mora obustaviti i promeniti projekte za deinstitucionalizaciju koji se tiču 2,500 osoba s invaliditetom*, 26.2.2018., dostupno na: <https://enil.eu/news/hungarian-government-must-suspend-redesign-deinstitutionalisation-projects-affecting-2500-people-disabilities/>

69 Komitet za prava osoba s invaliditetom, *Istraga u vezi sa Mađarskom* provedena od strane Komiteta na osnovu člana 6 dodatnog protokola uz Konvenciju, CRPD/C/HUN/IR/1, 13.9.2019., dostupno na: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2fHUN%2fIR%2f1&Lang=en

Komitet je, između ostalog, uputio sledeću preporuku u vezi sa korišćenjem EU fondova. Od Mađarske se traži da:

„Preusmeri korišćenje javnih sredstava, uključujući način dodele evropskih strukturnih i investicionih fondova, dalje od institucija prema podršci u zajednici, tako što će ubrzati razvoj celokupnog niza usluga podrške u kući i drugih usluga u zajednici kojima se obezbeđuje pomoć u svakodnevi, uključujući ličnu asistenciju, kao i ostale oblike donošenja odluka uz podršku“.⁷⁰

70 *Ibid*, para. 112e.

POGLAVLJE 3

Zaključak i preporuke

Radi svoje orijentacije na promociju Evropskih vrednosti i zaštite od diskriminacije, kao i potencijala za unapređenje pristupa građana unutar i izvan Evropske unije socijalnim i ekonomskim pravima, Evropski fondovi mogu uveliko doprineti procesu deinstitucionalizacije, odnosno razvoju podrške za život u zajednici za osobe s invaliditetom. Nažalost, iskustvo pokazuje da je taj potencijal često nedovoljno iskorišćen, što zbog nedostatka političke volje, što zbog lošeg planiranja mera koje podržavaju pravo na samostalan život u zajednici.

Stoga, imajući na umu da je novi programski period 2021 – 2027. iza ugla, u nastavku teksta iznosimo niz preporuka kako poboljšati efikasnost Evropskih fondova i njihovu bolju usklađenost s Konvencijom UN-a o pravima osoba s invaliditetom, kao i ostalih relevantnih zakona i propisa Evropske unije koje se tiču prava osoba s invaliditetom.

Ove preporuke upućene su državnim organima Republike Srbije, nezavisnim institucijama za zaštitu ljudskih prava, nevladinim organizacijama i medijima koji se bave zaštitom prava osoba sa invaliditetom, socijalnom zaštitom i praćenjem upotrebe fondova Evropske unije u Srbiji.

Kako bi se osiguralo korišćenje fondova Evropske unije u skladu s Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom, Poveljom o osnovnim pravima i drugim nacionalnim i Evropskim zakonima i propisima koji se tiču osoba s invaliditetom, preporuke se upućuju pre svih sledećim državnim organima:

- *Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja*

- *Ministarstvu finansija:*
 - *Sektor za upravljanje sredstvima Evropske unije*
 - *Sektor za ugovaranje i finansiranje programa iz sredstava Evropske unije,*
 - *Sektor za međunarodnu saradnju i evropske integracije*
- *Ministarstvu zdravlja*
- *Kancelariji za ljudska i manjinska prava*

Preporuke državnim organima:

1. Usvajanje strategije deinstitucionalizacije i akcionog plana, usklađenih sa Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom, koji identifikuju sledeća pitanja:

- **Prevenciju izdvajanja dece sa razvojnim teškoćama iz primarnih porodica;**
- **Razvoj usluga u zajednici i usluga za samostalan život (npr. proširivanje usluge personalna asistencija na odrasle osobe sa intelektualnim invaliditetom);**
- **Razvoj usluge stanovanje uz podršku za osobe sa invaliditetom;**
- **Prilagođavanje usluga i objekata dostupnih opštoj populaciji osobama sa invaliditetom;**
- **Zabrana izgradnje i proširivanja kapaciteta velikih i malih institucija (npr. male domske zajednice), kao i plan za smanjenje i zatvaranje postojećih institucija;**
- **Zabrana ulaganja u institucionalne kapacitete koja prevazilaze ulaganja potrebna kako bi se otklonila opasnost po zdravlje i život korisnika.**

2. Usmeravanje relevantnih tendera za dodelu sredstava iz EU fondova ka realizaciji i promociji življenja osoba sa invaliditetom u porodici i zajednici, uključujući u oblastima:

- infrastrukture („socijalni stanovi“, adaptacija porodičnih domova za život ljudi sa invaliditetom);
- obuka za profesionalce za rad i pružanje usluga u zajednici;
- stvaranja prilika za zapošljavanje osoba sa mentalnim invaliditetom;
- unapređenje tehničkih kapaciteta za sprovođenje i koordinaciju prelaska sa institucionalne nege na negu u zajednici.

3. Osiguravanje međuresorne saradnje, kako bi se omogućilo da investicije iz različitih područja (socijalna zaštita, zdravstvo, obrazovanje itd.) podržavaju pravo na život u porodici i zajednici osoba sa invaliditetom;

4. Neprihvatanje ponuda (predloga projekata) kojima se predviđa izgradnja, proširivanje kapaciteta i renoviranje ustanova za smeštaj osoba sa invaliditetom, bez obzira na njihov kapacitet;

5. Uključivanje organizacija civilnog društva, uključujući organizacije koje zastupaju prava osoba s invaliditetom, u sve faze korišćenja fondova Evropske unije – od planiranja, do implementacije, monitoringa i evaluacije; kao i osnaživanje kapaciteta istih organizacija za učestvovanje u ovom procesu kao punopravne članice;

6. Potpuna transparentnost u korišćenju fondova Evropske unije, kao i prikupljanje potrebnih podataka kako bi se omogućila procena rezultata investicija, uključujući doprinos samostalnom životu i socijalnoj uključenosti osoba s invaliditetom.

7. Praćenje korišćenja fondova Evropske unije od strane Kancelarije za ljudska i manjinska prava, te detekcija i reagovanje na eventualnu upotrebu ovih sredstava za finansiranje projekata koji podržavaju institucionalizaciju i segregaciju osoba sa invaliditetom.

Preporuke Zaštitniku građana, nevladinim organizacijama i medijima:

1. Praćenje korišćenja sredstava Evropske unije u cilju otkrivanja eventualne upotrebe ovih sredstava na način da podržavaju institucionalizaciju i segregaciju osoba sa invaliditetom, kao i promovisanja primera dobre prakse;
2. Podnošenje žalbi Evropskoj komisiji, kao i ostalim relevantnim telima na nacionalnom, evropskom i međunarodnom nivou, ukoliko se ustanovi korišćenje sredstava kojim se krše prava osoba sa invaliditetom;
3. Podnošenje pisanih doprinosa Delegaciji EU u Srbiji za Godišnji izveštaj Evropske komisije u vezi sa razvojem politika i praksi koje se tiču pravima osoba sa invaliditetom na život u zajednici;
4. Međusobna saradnja, uključujući među organizacijama koje zastupaju interese različitih grupa (npr. etničkih ili nacionalnih manjina, izbeglica i migranata, starijih osoba, beskućnika, dece i mladih i slično), u svrhu efikasnijeg praćenja korišćenja sredstava Evropske unije u Srbiji, prevenciju segregacije i drugih oblika kršenja ljudskih prava različitih grupa te mogućeg zajedničkog delovanja.

Preporuke delegaciji EU u Srbiji i Evropskoj komisiji:

1. Praćenje korišćenja sredstava Evropske unije u Srbiji u cilju otkrivanja eventualne upotrebe ovih sredstava na način da podržavaju institucionalizaciju i segregaciju osoba sa invaliditetom; u tu svrhu, preporučuje se održavanje redovnih sastanaka sa predstavnicima nevladinog sektora ili osnivanje savetodavne i/ili radne grupe za praćenje fondova Evropske unije;
2. Blokiranje tendera ili projekata ukoliko postoji mogućnost da isti doprinose segregaciji i/ili socijalnoj isključenosti osoba s invaliditetom u Srbiji;
3. Izdavanje potrebnih smernica i edukacija potencijalnih korisnika sredstava Evropske unije u Srbiji, u svrhu primene Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, u saradnji sa nevladinim organizacijama;

4. Usmeravanje sredstava Evropske unije ka realizaciji i promociji življenja osoba sa invaliditetom u porodici i zajednici, putem preporuka u Godišnjem izveštaju, saradnje sa nevladinim organizacijama i praćenjem planiranih i ugovorenih projekata koji se tiču osoba s invaliditetom.

Prilog: Popis korisnih publikacija

Ujedinjene nacije, 2017. *Opšti komentar br. 5 o pravu na samostalan život i uključivanje u zajednicu*. Dostupan na: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.c=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsnbHatvuFkZ%2bt93Y3D%2baa2q6qfzOyovc9Qie3KjjeH3GAosrJgyP8IRbCjW%2ffiSqmYQHwGkfikC7stLHM9Yx54L8veT5tSkEU6ZD3ZYxFwEgh>

EU Agencija za osnovna prava, 2018. *Od institucija do života u zajednici za osobe sa invaliditetom: iskustva iz prve ruke. (From institutions to community living for persons with disabilities: perspectives from the ground)*. Dostupan na: <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/independent-living-reality>

EU Agencija za osnovna prava, Ljudsko-pravni indikatori za praćenje člana 19. (*Human rights indicators on Article 19*). Dostupno na: <http://fra.europa.eu/en/project/2014/rights-persons-disabilities-right-independent-living/indicators>

Savet Evrope, Komesar za ljudska prava, 2012., *Pravo osoba sa invaliditetom na samostalan život i uključivanje u zajednicu (The right of people with disabilities to live independently and be included in the community)*, CommDH/IssuePaper(2012)3. Dostupno na: <https://rm.coe.int/16806da8a9>

Evropska ekspertska grupa za prelaz sa institucionalne nege na život u zajednici, 2019., *Popis mera kojima će se osigurati da investicije EU-a doprinesu pravu na samostalan život razvijanjem i osiguravanjem usluga u porodici i zajednici (Checklist to Ensure EU-funded Measures Contribute to Independent Living by Developing and Ensuring Access to Family-based and Community-based Services)*. Dostupno na: https://deinstitutionalisationdotcom.files.wordpress.com/2019/11/eeg_checklist_onlineoffice.pdf

Evropska ekspertska grupa za prelaz sa institucionalne nege na život u zajednici, 2014., *Priručnik za korišćenje EU fondova za prelaz s institucionalne nege na život u zajednici: Revidirano izdanje (Toolkit on the Use of European Union Funds for the Transition from Institutional to Community-based Care: Revised edition)*. Dostupno na: <https://enil.eu/wp-content/uploads/2016/09/Toolkit-10-22-2014-update-WEB.pdf>

Evropska ekspertska grupa za prelaz sa institucionalne nege na život u zajednici, 2012. *Zajedničke evropske smernice o prelazu sa institucionalne nege na život u zajednici (Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based Care)*. Dostupno na: <https://deinstitutionalisationdotcom.files.wordpress.com/2017/07/guidelines-final-english.pdf>

Ad Hoc ekspertska grupa, 2009., *Izveštaj Ad Hoc ekspertske grupe o prelazu s institucionalne nege na život u zajednici (Report of the Ad Hoc Expert Group on the Transition from Institutional to Community-based Care)*. Dostupno na: ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=3992&langId=en

Evropska mreža za samostalan život osoba s invaliditetom, 2019., *Rušenje mitova o korišćenju EU fondova za samostalan život (Myth Buster on EU Funds and Independent Living)*. Dostupno na: https://enil.eu/wp-content/uploads/2019/12/Myths-Buster_2_for_web.pdf

Evropska mreža za samostalan život osoba s invaliditetom, 2014., „Rušenje mitova o samostalnom životu“: https://enil.eu/wp-content/uploads/2019/12/Myths-Buster_2_for_web.pdf (prevedeno na srpski)

Quinn, G. *et al*, 2018. *Pravni memorandum o segregaciji i segregiranim objektima kao oblik prima facie diskriminacije (Legal Memo re. Segregation and segregated facilities as a prima facie form of discrimination)*. Dostupno na: <http://enil.eu/news/segregation-and-segregated-facilities-as-a-prima-facie-form-of-discrimination/>

ISBN 976-86-88501-27-9

Rad MDRI-S podržava Švedska u okviru programa Beogradske otvorene škole „Civilno društvo za unapređenje pristupanja Srbije Evropskoj uniji“.